

Munkásfiatalok III. országos versmondó versenye Salgótarján

Salgótarján várossá válásának 50. évfordulóján került sor arra — a magyar irodalmi élet történetében talán először —, hogy versmondóversenyre szólítsák egybe az ország munkásfiataljait. Nemes művelődéspolitikai célt magáénak mondható, tudatos kezdeményezés volt ez, s a versenyfelhívás fogadtatása igazolta a szándékot: a munkásfiatalok igényli az ilyesfajta seregszemlék megszervezését.

Az 1976-ban immár harmadízben megrendezett versenyt a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a KISZ központi bizottsága, az Építő- Fa- és Építőanyagipari Dolgozók Szakszervezete központi vezetősége és Nógrád megyei bizottsága, a Népművelési Intézet, a Szakszervezetek Nógrád megyei Tanácsa, Salgótarján város Tanácsa és a „Kossuth” Művelődési Ház vezetősége hirdették meg. A kiírás egy SZOT-díjas költő versének és egy szabadon választott költeménynek előadására tette kötelezővé; olyan művek bemutatását javasolta, amelyek ifjúságunk gondolkodásmódjának, életének tipikus vonásait tükrözik.

A versenyen harminc év alatti fizikai dolgozók indulhattak: az országos döntőt üzemi, városi, megyei versenyek előzték meg, melyeken több mint tízezer szaváló vett részt.

Milyen tanulságokkal szolgált a száz-tíz szereplőnek pódiumlehetőséget adó országos döntő? Az első szó a meglepődés. A szaválók többsége ugyanis a szinte eposzi méretű, gondolati-filozofikus jellegű, az emberiség sorsát, jövőjét — s nem is mindig a színvonalas költészet szintjén — boncolgató verseket választotta. Feltűnő volt a klasszikusok mellőzése (szinte hihetetlen, hogy egyetlen Petőfi-vers hangzott el, hogy Adyt — aki hirdette, hogy „Ifjú szívekben élek, s mindig tovább, tovább” — csupán egy versenyző idézte; hogy Arany János három verssel szerepelt, s századunk legnagyobb magyar proletárköltőjének, József Attilának is mindössze tíz versét hallottuk), még akkor is, ha a kiírás egyetlen megkötése —, hogy tudniillik SZOT-díjas költő verse kötelezően választandó —, korlátozta a sokszínűséget. Más kérdés, hogy a SZOT-díjas költők egy része köztudottan nem tartozik élő líránk élvonalába, így hát a valóban számontartandók közismert versei szinte már a csömörig ismétlődtek — Váci Mihály 36, Simon István 20, Benjámín László 16 alkalommal.

Feltételezhető természetesen, hogy a témaválasztás egyoldalúsága részint a versmondók, részint a felkészítők konzervatív szemléletéből is fakad. Úgy tűnik, sokak véleménye szerint csak terjedelmes verssel lehet pódiumon sikert elérni, hogy a vers értékét a terjedelem fejezi ki, s hogy a gondolatgazdagság kizárólag az elvont fogalmi költészetben fejeződik ki. E hibás szemlélet általánossá válása akadályozza költészetünk lényegének, jellemző sajátosságainak helyes megértését, a versbarátok és versmondók ízlésének, előadói stílusának fejlődését. Ugyanígy veszéllyel jár a klasszikusok „életbentartásának” elhanyagolása, hiszen nélkülük lehetetlen megérteni, feldolgozni s átfogóan értékelni napjaink költészetét.

Örömmel állapíthatjuk meg ugyanakkor, hogy a versenyzők többsége pódiumra érett, jó terjesztője és népszerűsítője volt a költészetnek; többségük jól és pontosan értelmezte a bonyolult mondanivalójú alkotásokat, ismerte és tudatosan használta az előadói eszközöket, helyesen koncentrált a mondanivaló meggyőző értelmi és érzelmi kifejezésére. Mellőzték a hivalkodó eszközöket, a deklamálást, a fölösleges gesztusokat. A szép magyar beszéd birtokában mutatták be anyanyelvünk szépségét, gazdag sokszínűségét.

A munkásfiatalok III. országos versmondóversenyének növekvő színvonala és sikere azt igazolja, hogy a versmondás, az irodalmi ismeretterjesztés immár országos mozgalommá vált a munkásfiatalok körében, egyre tudatosabban és szervezettebben épül be közművelődési intézményeink programjába. Így kerülnek újabb és újabb tömegek a költészet hatókörébe, ezáltal növekszik a költészet ember- és közösségformáló ereje. A rendezvény egyre színvonalasabb hagyománnyá nemesítése tehát valamennyiünk érdekét szolgáló felelős kötelesség.

Csik Pál

Palóc Múzeum, 1976

A nógrádi szép vidéket járva a táj és az ember, a múlt és a jelen kapcsolatának sajátos hangulata kíséri a szemlélőt: a honfoglaló törzsek nevét őrzik a városok és falvak, régi harcok néma tanúi a porladó várak, szellemi nagyjainkat idézik a csesztvei és horpácsi kúriák, élő emlékek a munkások és bányászok harcai, 1919. vöröskatonáinak és 1944. partizánjainak fényes tettei. E gazdag múltra épülnek Nógrád dolgos népének nagy-szerű mai eredményei.

A bennünket körülvevő alkotások ismerete, a múltbeli emlékek megóvása fontos eleme a szülőföld szeretetének, annak az érzelmi kötődésnek, amely az emberiség nagyobb közösségéhez is fűz. A haladó történelmi, kulturális hagyományok ápolása, gondozása, megismertetése művelődéspolitikánkban következnek. Népműveltségének szerves részévé kell tennünk mindez értéket, eszmei és történelmi tapasztalatot, amit az elmúlt századok haladó mozgalmi, szorgos kétkezi munkásai hagytak ránk. Keresnünk kell a maradandót, és meg kell találnunk mindazt, ami apáink, nagyapáink, földünket megművelő, kincseit felszínre hozó és védelmező elődeink üzenetét hordozza: az alkotás, a munka, a múlt életküzdelmeinek mélységesen emberi tartalmát.

Éppen ezért dicséretes az a törekvés, ahogy a megye dolgozói — állami és társadalmi vezetőivel együtt — gyűjtik, védik a múlt emlékeit, ahogy lelkes kutatóik feltárják és közkinccsá teszik a megye történelmi, kulturális örökségét.

Kiadványok hosszú sora, a megye történetének monográfiája, a színes tartalmú folyóiratban, a Palócföldben rendre megjelenő érdekes közlemények, és a múzeumok gazdagodó gyűjteményei, új kiállításai is mutatják ezt a szerető, értő gondoskodást. S Rákóczi emlékezve nemrég nyílt meg a múzeum Szécsényben, a helyreállított kastélyban, Salgótarjánban megkezdtek az új munkásmozgalmi múzeum építését, amely majd a megye munkásmozgalmi harcainak és a munkáséletnek emlékeit mutatja be méltó környezetben — itt kap majd helyet az egyre gazdagodó képzőművészeti gyűjtemény is.

Ma pedig a nagy múltú és megújult balassagyarmati Palóc Múzeum nyitja meg ismét kapuit érdekes, új kiállításai-val.

Hazánknak ez a vidéke, az itt élő palócság azok közé tartozik, akik legjobban megőrizték a népi kultúra jellegzetességeit. Különleges értéke van ezért a most elkészült állandó kiállításnak, amely ennek a sajátos paraszti, falusi életmódnak emlékeit tárja elénk tudományos igényű és közérthetően. Több ez, mint a szokásos néprajzi bemutató, mert történetileg, összefüggéseiben mutatja be a régi életmódot, a hagyomány erejét. Hasznosan egészíti ki a látókat az a néhány tárló, amelyekben a város, Balassagyarmat gazdag múltjára emlékeztető dokumentumokat helyezték el.

Olvasmányélményeink válnak teljesebbé, hitelesebbé az irodalmi emlékszó-bákban, ahol a „jó palócok”, „tót atyafiak”, és az úri világ hű krónikásának, Mik-

száth Kálmánnak, majd a filozófikus mélységekben író és gondolkodó Madách Imrének emlékét idézik a tárgyak.

A szaporodó színvonalas kulturális létesítmények, intézmények is a megye gyarapodását, fejlődését jelzik mindannyiunk örömeire, megelégedésére. Ezek a kiállítások is hozzájárulnak, hogy a város és a megye dolgozói, főleg fiataljai, és az ide látogató idegenek is jobban megismerjék a múltat, megbecsüljék és tiszteljék értékeit, és jobban értékeljék a jelent. Nem lesz tehát hiábavaló a sok fáradságos munka, az áldozatvállalás. A múzeum leendő látogatóinak nevében is megköszönöm a megye és a város vezetőinek segítőkészségét, a múzeológusok és a kiállításrendezők igényes munkáját.

Részlet Gramvölgyi József kulturális miniszter-helyettesnek a balassagyarmati Palóc Múzeum kiállításának megnyitása alkalmából elhangzott beszédéből.

Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes:

II. Rákóczi Ferenc

II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulóján könyvkiadásunk nem tett ki magáért. Elszalasztott egy lehetőséget, pedig a jubileumi ünnepek fényében, az azok által nyomatékosítva megjelenő munkák nemcsak nemzeti történelmünk e dicső korszakával kapcsolatos ismereteinket tehetnék volna árnyaltabbá, de hozzájárulhattak volna a szocialista hazafiság további elmélyítéséhez is. Az évforduló napján csak egyetlen reprezentatív kiadvány tisztelgett. Újdonságát csökkenteni, hogy egy 1955-ben már megjelent könyv második (noha átdolgozott) kiadásáról van szó. Az újnak így csak félig nevezhető munkát két neves kultúrhistorikusunk, Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes készítette el.

★

Nézzük, mit tudunk meg az említett kiadványból!

II. Rákóczi Ferencnek már a megszületése elé is nagy várakozással tekintett a hazai közvélemény. Ez nem meglepő, hisz' a kor két leghatalmasabb, az eseményeket legnagyobb mértékben befolyásoló családjának frigyéből született. Már kisgyerek korában is, mint a Rákóczi-ház „egyetlen, maradék ágáról” beszéltek róla, apja titkára levelében „ifjabbik fejedelem önagságá”-nak titulálta. Édesapja korai, váratlan halála után, amit nyomon követett a törökök kiűzésének sok vérrel, jajjal, pusztítással és éhínséggel terhes korszaka, ez a várakozás még inkább fokozódott.

A kurucok utolsó erődítményének, Munkács várának eleste után úgy látszott, hogy ez a reménység is szertefoszlott. A katolikus hitben nevelkedés, a je-

zsuita iskolák és a bécsi udvari élet után hazatérő, nagykorúsított Rákóczira alig ismertek rá. Német ruhában járt, német szokásokat vett fel, alig beszélt magyarul, s nem utolsósorban: német feleséget hozott magával. Az idegenben eltöltött éveknek is megvolt a maguk eredménye. Rákóczi olyan ismereteket sajátított el, olyan racionális gondolkodásmódot alakított ki magának, amelyek nélkül a későbbiekben nem tudott volna eleget tenni vállalt hivatásának, s amelyeket itthon nem lett volna módja megszerezni. Nagysárosi főispánsága idején már érlelődik benne az új Rákóczi. Vallomásaiban így emlékezett vissza erre az időszakra: „Újra letelepedtem hazámban, amelynek sok különleges sérelme és még inkább közös sérelme jobban megérezte velem, milyen elnyomás alatt nyögött a haza”.

A hegyaljai felkelés elől még Bécsbe futott, hogy magát tisztázza, de nem sokkal ezután elküldte levelét XIV. Lajosnak. Innen már egyenes az út a brezáni várig. A Brezáni Pátens a szabadságharc alatt kiadott kiáltványok, határozatok és rendeletek közt is a legalapvetőbb. Mint a szerzők is megállapították: „... a magyar történelemben először országos méretekben a legszélesebb társadalmi alapokra helyezte Magyarország megőrzésének ügyét, és a népi mozgalmat az európai hatalmak erőviszonyainak rendszerébe kapcsolta. Sem a rendi-nemesi mozgalom, sem a népi kurucság szervezkedése nem lett volna elegendő, hogy ilyen távlatokkal indítson harcot”. II. Rákóczi Ferencel itt már mint egy széles látókörrel rendelkező, a haza ügyében felelősen gondolkodó államférfival állunk szemben.

A csak egy évszázaddal később megfogalmazódó érdekegyesítés és közteherviselés alapelemei már nála is megtalálhatók. Bár a szerzők többször a szeméretük, hogy a jobbágykérdésben nem volt radikális, Rákóczi tudta, hogy a vármegyei nemesség nélkül szabadságharca hamar összeomlik. Kedvenc alapelve volt: „Az időt az időhöz kell mérni”. A nemesi követeléseket viszont úgy igyekezett visszászorítani, hogy az országgyűlések munkájába bevonta a vitézlő rend, azaz a harcoló katonák küldötteit is. Kormányzati módszereit a szerzők abszolutistának minősítik. Bár ez már benne volt a korszakban, mégis úgy hisszük, hogy a fejedelmet a szükség terelte erre. Mint maga is megállapította, az ország vezető erejét képező nemességnek a „neveltetése elhanyagolt” volt. Ezért egy szűk körű, de annál hatékonyabban dolgozó szakembergárdával vette magát körül. Ugyanakkor célja volt egy, a hazához hű, a kor követelményeinek megfelelő, művelt vezetőréteg kinevelése. A Nemesi Társaság létrehozását, iskola- és művészetpártoló politikáját ebből a szempontból kell értékelnünk.

Látható, hogy Rákóczi országépítő munkássága még egy békés korszakban működő államférfinek is a becsületére

vált volna, de nem elégedhetett meg ezzel, hisz' hadseregszervezőként és katonai stratégaként is helyt kellett állnia. A könyvet olvasva elkeserítőnek tűnik az a küzdelem, amit a császáriakon túl még saját kétbalkezes, botcsinálta, ugyanakkor hiú és egymásra is féltékeny tábornokai-
val is meg kellett vívnia.

Rákóczi hamar belátta (különösen a franciák höchstädti csatavesztése után), hogy Magyarország csak saját erejére támaszkodva, nem tud az osztrákoknak tartósan ellenállni. Ezért nagy súlyt helyezett a diplomáciára. Követei keresztül-kasul bejárták egész Európát. Sajnos, erőfeszítései szinte végig eredménytelenek maradtak. I. Péterrel is csak akkor tudta a szövetséget megkötni, mikorra az már akcióképtelennek bizonyult. Nehéz dönteni, ki várt többet a másiktól. Törekvéseit legfőképpen az angolok és hollandok már akkor meglévő kontinentális érdekei gáncsolták el, nevezetesen, hogy a francia túlsúllyal szemben egy erős közép-európai hatalmi pólust alakítsanak ki. Ez azután az angolok számára különösen kifizetődővé vált.

A szabadságharc menete, hanyatlása és a nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulása logikusan vezetett el a majtényi síkhoz és a szatmári békekötéshez. A legújabb történeti értékelések szerint ez olyan kompromisszum volt, amely egyaránt megfelelt mind a Habsburg-ház, mind a magyar uralkodó osztály érdekeinek. Az osztrákok agresszív, térhódító törekvéseit megállította, vagy legalábbis lelassította, és egy békésebb, a magyar szempontokat is figyelembe vevő kormányzási módra szorította. De ez nem történt volna meg a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc kilencéves küzdelmei nélkül.

★

A szerzőpár — Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes — a hatalmas történeti anyagban imponáló fölénytel kalauzolja az olvasót. Rákóczi alakját gazdagon árnyalják, bemutatva azokat az eseményeket és okokat, amelyek a függetlenségi mozgalom vezetéséig eljuttatták. Méltatják államvezetői erényeit, de nem takarogatják hibáit sem. Tartják magukat Rákóczi óhajához: „Bárki légy, ne dicsérdj, ha megírod életem történetét”.

Ez a sok vizsgálati szempontot tartalmazó történeti munka ugyanakkor hiányérzetet is hagyott bennünk. Bár a szöveg közben sok utalás történik a korabeli nemzetközi eseményekre, és a függetlenség helyet kapott kronológiai táblázat is segít eligazodni, úgy hisszük, mégis szükség lett volna egy olyan fejezetre, amely, ha nagy vonalakban is, de bemutatja a korabeli nemzetközi erőviszonyokat, érdekellentéteket és hatalmi csoportosulásokat; és úgy világítja meg a szabadságharc helyét és súlyát az európai színtéren. Ugyancsak elnagyolt képet kaptunk a Habsburg-birodalom akkori álla-

potáról és tényleges erejéről. (A könyvet olvasva például feltámad bennünk a kérdés: miért nem omlottak össze a kurucok már a trencsényi csata után? Honnan a császáriak beteges akcióképtelensége?) Máskor meg XX. századi normákat kérnek számon Rákócziól a szerzők (bár ez utóbbi észrevétel a szerzőpáron túl egész jelenkori történetírásunk egyik legfőbb fogyatékoságára is vonatkozik).

Mindent összevetve, a könyvet igen fontos munkának tartjuk, olyannak, amely elősegíti egy korszerű történelmi szemlélet kialakulását, ünnepi kiállítása, gazdag és tárgyyszerű képanyaga révén is méltó tisztelgés II. Rákóczi Ferenc történelmi öröksége előtt. (Gondolat, 1976.)

Rásó József

Ratkó József

Törvénytelen halottaim

A halál visszavonhatatlan, megfellebbezhetetlen. Az ember azonban (s talán, mert tudja, hogy az) mégsem tud belemegyogni: ezért szakrális ünnep minden nép kultúrájában a gyász, a halottsiratás. A gyász és a tor az *élőknek* van, az *élőkért*. A túlélőknek le kell győzniük a halál rettenetét, az abszurd döbbenetét, hogy *élni* tudjanak. Aki nem tud megdöbenni, aki nem tudja elsiratni a halottait, az nem tud igazán élni sem, mert nem a gyász a legfeketebb fekete, hanem a közöny, a süket, cinikus csönd. A könny nemcsak sötét old, de bánatot is.

Ratkó József kötetét lapozva egyszerre ragadja meg az olvasót a gyász komor fensége és az azon átsütő heves életvágy, életszomj, az értelmes és cselekvő élet igénye. Az általános hiedelemmel ellentétben az igazi optimizmus *nem* a rózsaszín derű, a konfliktustalan ábrándozás a felhőtlen jövőről, hanem a felnőtt ember *józan* számvetése a valós tényekkel. Nagyvenen felül már nem rózsálgal ég a férfi hite, de számot vet az elűszkösödött, behegedt sebekkel is, amelyeket megtett életútján kapott. A felnőtt férfi *tudja*, hogy mindennek *ára* van, hogy sokszor nagyobb árat is fizetünk, mint amekkorát feltétlenül szükséges. Nem csupán közhely a népi bölcsesség, miszerint egyre többen maradnak mögöttünk *örökre*, ahogyan előre haladunk életutunkon. Igen, de a sírba szállók kitörölhetetlenül *bennünk* élnek tovább, s nekünk — halálunkig — vinnünk kell őket is magunkkal.

Az élők emlékezete az élő történelem. Aki letagadja, mert fél a múlttól, vagy, mert szégyenli, az nemcsak, hogy jelenét is félig éli meg, de a jövőjét sem tudja megtervezni.

A magyar történelemben nagyon is evidens gondolatok ezek. A költő: a nemzet józan, de érzékeny lelkiismerete. Rat-

kó Józsefben meg különösen erős a szociális elkötelezettség is, érzékenység is. Fájdalmi, dühei az időnek előtte sírba szállók, a méltatlanul elfeledettek miatt pörölnek. Nemcsak árvábbak vagyunk nélkük (Nagy Imre — költő, Veres Péter, Darvas József, Kamondy László stb. és a sok-sok névtelen nélkül, akik becsülettel tették a dolgukat), de szegényebbek is. Más írásaiból tudjuk továbbá, hogy Ratkó József árván nőtt fel: érthető, hogy szülei korai halálának döbbenetét a felnőtt férfi se tudja feledni (*Anyám, Félkenyér csillag, Homloka elé, Apám, Két ballada*). Ugyanígy érthető, hogy ez az érzékenység nem „áll meg” a magánügynél, a személyes bánatnál. Sorra veszi mindazokat, akik beépültek „Déva vára falaiba” (*Déva vára, Déva, Halottak faluja, Mese, Halott halottaim, Az utolsó versekből, Törvénytelen halottaim, Az öregek, Bartók, Majd hazajönnek, Jó hazát, Nélkük*). Megkapó ez a kép: Déva váráé. Nem Ratkó leleménye, nincs is egyedül, hiszen több vers, sőt, színpadi mű is felidéri a kőművesek áldozatát (lásd pl. a 25. Színház feldolgozását, Sarkadi Imre művének veszprémi bemutatóját). Az eredeti balladában az arany- a kőművesek mohó kapzsúsága okozza a tragédiát; a XX. századi átíratokban a hangsúly a *felelősségre* tolódik át: *szükség-szerű-e* az áldozat, *jogunk* van-e az emberáldozathoz? A kérdés nem csupán költői:

„Hálnak a kőművesek is
s az anyák-ölni se kell.
Magzatok gyöngé hamvával telik
Meszesgödör, veder.”

Ha e tömör költői képet „lefordítjuk” a próza nyelvére, elég csak a statisztikákra, a demográfiai mutatókra utalni: a szívinfarktus éppen Ratkóék korosztályában arat; évente egy-egy Győr nagyságrendű város esik az abortusz áldozatul. A költő nyugtalansága jogos: így, ilyen árat adunk anyagi gyarapodásunkért. 1980-tól *csökkenni* fog a lakosság lélekszáma, s tovább is, ha nem fordítjuk meg ezt a folyamatot! Ki marad az így épült Déva várában, kinek épül akkor Déva vára? A költő válasza keserű.

„Ha Déva várának
így is híja lenne
nekünk kell, nekünk kell
tűzben hamuhodni
mészbe keveredni
falba falazódni.”

Ez nyilvánvaló képtelenség, hiszen magát az építés célját kérdőjelezné meg. A költő dolga azonban — több évszázados öröksége ez! — a kérdezés és a figyelmeztetés. Nem véletlen, hogy a kötetnyitó mottó egy Károli Gáspár-idézet. A felelős írástudó, a magyar költő vállalja is ezt az örökséget: a kényelmetlen, kellemetlen, ha kell, a szomorú dolgokat is kimondja. Ez: Károliék és a magyar költők felelősségtudata tartotta mindig ébren a nemzet tudatát, ők ostromoztak ha kellett, lelkesítettek, amikor eljött a cselekvés ideje. Ratkó sem tesz, tehet mást, hiszen *itt van* az értelmes, a felelős cselekvés ideje:

„Hó és zúzmarás vér határán
hajnal s halál ígézetében

jó hazát csak így, láztalanul
nem hebehurgyán, mégis hittel” —
vallja a *Jó hazát* című versében.

Bizonyos ponton mégis vitáznunk
kell a költővel. Nem a receptet, a „meg-
oldó képletet” várjuk Ratkótól, de azt
igen, hogy mélyebbre ásson, és tágabb
körben pillantson szét. A magyar törté-
nelem legnagyobb „csodája” az, hogy
egyáltalán még vagyunk. Ugyanakkor
tudjuk, hogy nincsenek csodák, legfeljebb
arról van szó, hogy nem ismerünk min-
dent azokból a tényezőkből, amelyek
megtartották a népet, a hazát. A prédiká-
torok átkai sem mind teljesedtek be,
nem is volt mindig igazuk. Ratkó mon-
danivalója sem új. Hallottuk ezt már a
prédikátoroktól; Zrínyitől, Kölcseytől, Ber-
zsenyitől, Adyától. Nem mindig figyeltünk
oda rájuk — igaz, mindig meg is fizet-
tünk érte. Béke van, az építés ideje. A
költő intelmét azonban ne feledjük: nem-
csak a vár a fontos, de a kőműves is. Ők
a fontosabbak, értük legyen minden.
(*Magvető*, 1975.)

Iluh István:

Jó reggelt, fény

Mostanában sok, heves (és olykor fe-
lesleges) vita dül a folklórról, s van eb-
ben valamiféle nosztalgia, netán büntudat
is, hogy tudniillik: értékeket hagytunk
felelőtlenül veszendőbe menni.

Iluh István (első) kötetéről szólván
nem ebbe az állóvízzé szélesedő, csende-
sedő folyamba kívánok újabb kavicsot
dobni; ám ne hagyjuk figyelmen kívül,
hogy van a folklórnak egy kevésbé is-
mert, „városi” ága, amely — íme, Iluh
kötete! — ma is valós értékeket teremt.

Iluh István versei csak költői megfo-
galmazásukban teljesítmények; indulata,
szenvédélyének eredete, irányultsága, a
regényszerűen kirajzolódó életanyag, a
hangvétel maga erősen közösségi töltésű.
A költő nem a néptribun tógájában lép
közénk, de vállalja, hogy egy a sokaság-
ból, a városzéli szoba-konyhák, az üze-
mek világából. Iluh versszövegei úgy vi-
rágznak ki egy pontosan meghatározha-
tó társadalmi (és nyelvi!) közegekből, any-
nyira áttétel nélkül tükröznek egy men-
talitást, észjárást, hogy legjobb, telitalá-
latszerű megoldásaiban egyenesen nép-
dalként hatnak. Nem mindig a népdalok
tisztá, kikristályosodott artisztikumával,
hanem azok kendőzetlen őszinteségével,
nem is titkolt, olykor nyers valóságköze-
liségével.

Ez ugyan lehet súlyos elmarasztalás
is egy költőről szólván! — hiszen éppen
az eredetiséget kérdőjelezi meg: Iluhnál
azonban másról van szó.

Ezek a 4—6—10 soros versek mindig a
spontenitásukkal hatnak. A döccenőt ép-
pen ott érezzük, ahol irodalmias, vagy
enged a zsargonnak, a közhely könnyebb
ellenállásának. Legjobb versei esetében az
az olvasó érzése, hogy a szemé előtt szü-
letik a vers; azt a pillanatot érheti tet-
ten, amikor a köznyelvi forma felröppen
és szárnyalni kezd.

Mindezt, persze, példákkal illik bi-
zonyítani. Lehet-e tömörebben elmondani
egy család tragédiáját, egy nemzedék, egy
társadalmi osztály sorsát, mint pl. az *Éle-
tünk* 4 sorában?: „A sorsuk silány volt /
Életük satnya / A Mamát a nyomor ölte
meg / Apámat akna.”

Az első két sor kopogó, földhözra-
gadt próza, a harmadik közhely. Verssé
az egészet átvilágító, szinte görcsbe rán-
tó negyedik sor teszi; éppen a tömörítés-
sel, a kötőszó elhagyása által. A háború-
ban elpusztult apa, az apa (értelmetlen)
halála kivédhetetlenül determinálja a ma-

gára maradt asszony és a gyerekek sorsát
is!

Visszafozott, fegyelmezett indulat lük-
tet ezekben a sorokban: „Hadi segéllyel
kiengesztelték / Az anyánkat / UNRA-cso-
magot / Kaptak az árvák / Hogy miért
kellett meghalni / Az apánknak / A mi-
niszterek megmagyarázták.” (*Megmagya-
rázták*.) Továbbblapozva valóban nyomon
követhetjük a költő életének alakulását.
10 éves kora óta dolgozik és mindig a
„dolog boldogabb végét fogta meg”: ne-
héz fizikai munkát végzett. Ne áltassuk
magunkat! Éppen ezt az élményt a leg-
nehezebb megfogalmazni, s éppen ezek-
nek az embereknek a hangja hiányzik
még ma is az irodalomból. Noha Illyés
Gyula (és mások) már-már az irodalom
elbátellizálásától óvnak, — a munkásság,
a munka alig van jelen az irodalomban.
A munkásembernek külön szóincse van
a munka fázisainak a megnevezésére, az
élet dolgaira; szépirodalom, költészet még-
is csak ritkán születik ebből. Nem az in-
dulat, az élmény hiányzik hozzá, hanem
az alkalom, a helyzet. Hasonlatot hívunk
segítségül. A Duna közepén az ember
nem énekel a folyó szépségéről. Ott érzé-
keli az úszó a víz hőmérsékletét, sodrá-
sát, vagy éppen szennyezettségét, de lát-
ni igazán csak a partról lehet a folyót.
Iluh István verseskönyve a csoda: a ki-
vétel, hiszen a bennléte, bennlevőséget,
a konkrétat, az érzéket és az általánosít-
hatót is ki tudja fejezni. *Még nem* nagy
költészet ez, *de már* költészet: Iluh Ist-
ván átlépte a küszöböt, amely a köznyel-
vit a költőtől, az esetleges, egyedít az ál-
talanostól, egyetemestől elválasztja. Azt,
hogy *költő*, néhány sora után egyértel-
műen felismerjük, ahhoz azonban, hogy
költőként is teljesen birtokba vegye ezt
a világot, tovább kell lépnie. Méltatlan
lenne, ha most néhány suta sorát gombos-
tűhegyre tűznénk. Tágítania, gazdagítania
kell világképét. eszköztárát is: magya-
rán, tanulnia kell! (Csak egy műfajt ismer:
a dalt, formában pedig a gondolat-
ritmussal tagolt szabad verset. Erőteljes,
szép sorai vannak a gyermekkorról, a
munkáseletről, a gondokról, dühökről, de
alig van szava pl. a természetről, szere-
lemlről.)

Iluh mondanivalója igen fontos nek-
ünk, oda kell rá figyelni! Érvénye-
sen ad hangot a munkásságnak. Esz-
közei ma még szegényesebbek, talán nem
is eléggé tudatos, de tehetsége, nyitottsá-
ga megnyugtató garancia: egy izgalmas
költői pályaindulásnak vagyunk (lehetünk)
tanúi. A munkásságot szeretjük homo-
gén, minden tagjában öntudatos osztá-
lynak látni, holott „a” munkás nem léte-
zik — kinek-kinek magának kell végig-
járnia a tudatosodás, osztályöntudatra éb-
redés útját. Iluh István verskötetében
nyomon követhető ez a folyamat is. Mint
ember, munkás rést vágott és tágított a
bozótban, mint költő mutatja, ki is jelöli
társainak a járható és járandó utat.
(*Magvető*, 1975.)

Horpácsi Sándor

